

ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ

„ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР”

АРХИТЕКТУРЕН ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА „ИЗКУСТВА”

КАТЯ ГИНЕВА КАЙРЯКОВА

**ИЗРАЗНИТЕ СРЕДСТВА В ДЕЙСТВЕНИТЕ ФОРМИ НА
СЪВРЕМЕННАТА БЪЛГАРСКА ХОРЕОГРАФИЯ НА
ФОЛКЛОРНА ОСНОВА**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на дисертационен труд за придобиване на образователна и научна
степен „доктор”

по докторска програма „Хореография”

Научен ръководител:

Проф. Петър Ангелов

Рецензенти:

Проф. д-р Даниела Дженева

Проф. Николай Цветков

Варна, 2017

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита пред научно жури от катедра „Изкуства” при Архитектурен факултет на ВСУ „Черноризец Храбър”.

Художествено-творческата дисертация съдържа два компонента. Теоретичната част, с обем от 87 страници, се състои от увод, изложение в две глави, заключение, списък с използвани източници и три приложения. Съдържанието на всяка от главите е разпределено в отделни параграфи, като в края на всеки параграф и на всяка глава са направени конкретни изводи. Списъкът с използваните източници наброява 101 източника – български, чуждестранни и интернет източници. Творческата част е представена в три DVD на създадените нови произведения в действена форма, включени в спектакли режисирани от докторанта.

Авторът на докторската дисертация е доцент и докторант на самостоятелна подготовка в катедра „Изкуства” към Архитектурен факултет на ВСУ „Черноризец Храбър”.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на .....2017 г. от .....часа в .....на ВСУ „Черноризец Храбър”.

Материалите за защита са на разположение на интересуващите се в канцеларията на катедра „Изкуства” при ВСУ „Черноризец Храбър” и на интернет адрес www.vfu.bg, раздел „Докторантури”

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Въведение

Във фолклорния танц се отразяват ценностите на културата на различните исторически времена. Обективирайки душевността на българина от древността и до днес чрез езика на движенията на тялото, цветовете на облеклата, песенното музикално изразяване той заема определено място в социокултурните реалности. Във фолклорния танц се оглежда уникалността на българската идентичност както в процесите на нейното пластично изграждане, така и в причините за нейната устойчивост. И това е така, защото животът на фолклора е органично свързан с драматизма на живота на българина, с неговия бит, обреди, вярвания, религия, творчество. Проблематиката за наследената културна традиция на фолклорното творчество, съчетаваща устойчивост и динамика през вековете в нейното развитие, е актуална изследователска задача. Уникалната природа на фолклора го прави важен фактор за изследване на динамичните процеси в културата като цяло и в частност на хореографското изкуство на фолклорна основа. Интересът към динамиката на фолклорния танц и към причините за изменение на традиционните танцови форми и движения се обуславя преди всичко от присъствието на нови авторски танцови творби, които давайки нов живот на традиционното танцово фолклорно изкуство, се отличават със специфичен хореографски творчески процес, специфично взаимодействие между изкуствата (танц, музика, изобразителни изкуства), които рефлектират в творбата. Ярко изразена съвременна тенденция в развитието на фолклорната танцова култура е ускореното изменение на традиционните форми, които са били характерни за предишните периоди от развитието на фолклорната танцова култура, поради което в днешно време фолклорната хореографска култура не може да бъде сведена само към нейните традиционни компоненти. Художествената практика

налага необходимостта от нов, преосмислен теоретичен подход към съотношението между традиции и иновации, който да обоснове спецификата на съвременното танцовото изкуство, което *обновява своята образна поетика и емоционално съдържание към танцувално пластически решения за представяне на съвременни идеи.*

2. Актуалност и значимост на темата на изследването

Актуалността на дисертационния труд се обуславя от необходимостта от нов теоретичен и художественоестетически анализ на процесите в развитието на танцовото изкуство на фолклорна основа в резултат на изразената динамика на съвременния художественотворчески процес.

Изграждането на художествения образ в хореографското изкуство е многопластов, сложен комплекс от вътрешни и външни характеристики. Най-важната задача за твореца-хореограф е да внуши характера на образа с езика на танца като се обърне към богатия източник, който представлява системата от условни, пластически изразителни средства, оформили се през вековете в развитието на танцовото изкуство. Значителната трансформация на жизнените форми, определя и повишаването на субективния фактор в хореографското творчество. Стилите ограничения, които са присъщи за традиционния български фолклорен танц, понякога не позволяват постигането на пластическата изразност, която художественият образ трябва да притежава. В желанието си да постигнат по-голяма убедителност и въздействие, авторите на танцови произведения и спектакли на фолклорна основа използват в сътворяването на хореографския език елементи от различни видове танцови техники, което е предпоставка и в някои случаи се стига до създаване на нов танцов език. Автентичният български танцов фолклор отдавна е предмет на изследователски търсения, но в областта на съвременните сценични танцови форми, свързани с традиционния българския танцов фолклор, теоретичните разработки са все още твърде недостатъчни.

3. Обект и предмет на изследването

Обект на изследването са действителните танцови форми от тяхното възникване и развитие до днес в съвременната българска хореография на фолклорна основа.

Предмет на изследване са еволюцията и спецификата на изразните средства при изграждане на художествените образи в действителните форми на танца в съвременната българска хореография на фолклорна основа.

4. Изследователски проблем

Изследователският проблем в дисертационния труд е породен от необходимостта от перманентно изучаване генезиса, еволюцията и възможностите за обогатяване на танцовата изразност и изобразителност, наложени от съвременната практика, мястото им в изграждането на драматургичния образ в произведението на фолклорна основа.

5. Авторова теза

Авторовата теза е в доказване, че иновациите свързани с танцовото движение на човешкото тяло, смисловата и стиловата окраска, естетическата и концептуалната им конфигурация бележат спецификата на съвременния творчески процес в действителните форми на танца на фолклорна основа. Обогатяването на танцовата изразност при изграждане на художествения образ с вплитане на полистилистични и еkleктични линии в изразните средства на съвременната българска хореография на фолклорна основа, повишава експресията и сугестивната сила на драматургическите хореографски образи, както и естетическата стойност на цялото произведение.

6. Цел и задачи на дисертационния труд

Спецификата на художествено-творческата докторантура определя формулирането на основната цел, която е разгледана в нейните два аспекта: авторова сценична/художествена продукция-доказателство за дирените съвременни изразни средства в съвременните действителни форми и разработване на научна концепция за художествения хореографски език, като един от

основните раздели на теорията за танца. Тази цел определя следните задачи:

- Проучване, систематизиране и интерпретация на българска и чуждестранна научна литература в областта на сценичния танц;
- Анализ на развитието на действените форми на танца и изразните средства в контекста на различни социокултурни и времеви периоди;
- Семиотичен анализ на изразните средства в действените форми на съвременната хореография на фолклорна основа;
- Анализ на авторски постановки с открояващи се нови изразни средства в танцовия език, с цел да се обособят типове фолклорни танцови доминанти;
- Провеждане на изследователско интервю с автори на произведения от съвременната българска хореография на фолклорна основа и анализ на получената информация;

7. Методология на изследването

Спецификата на предложения дисертационен труд предполага използването на широк спектър от похвати и методи от теоретичната област на хореографията, културологията, естетиката, херменевтиката, семиотиката, историята на изкуството, анализ и систематизиране, които са съобразени със спецификата на научното изследване:

Херменевтика – исторически, хореографски, теоретичен обзор, анализи и тълкуване на информацията, вижданията и схващанията на авторите от литературните източници по темата;

Методът на сравнителния анализ като основа за извеждане на специфичното качество и съдържание на изследвания проблем, чрез който специфичните хореографски търсения се фокусират към проучване на по-малко известни и почти неизвестни досега характеристики, съотносими към предмета на дисертационното изследване;

Емпирична група методи: емпирично изследване, проучване на източници с информация, сондиране на мнение – интервю, проучване на опит, които по-конкретно обхващат:

➤ Емпиричен изследователски метод – за емпирична основа са използвани спектаклите: „Де гиди вино Червено”, „Хубава Яна”, „Два свята”, „Орисия” и „Магията на танца”.

- Провеждане на неструктурирано интервю:
- с автори на постановките, залегнали в емпиричната основа на изследването.
  - с други специалисти в областта на българската сценична хореография.

С цел постигане максимална задълбоченост и изчерпателност на изследването се осъществява анализ не само на базата на подготвения видео материал /запис на всяка творба/, който е на разположение, но и на базата на проведени беседи между автора и хореографите.

8. Ограничения на проблемния обхват на дисертационния труд

Ограниченията на изследването поставят извън обхвата на дисертационния труд:

- автентичен танцов фолклор
- дивертисментните танцови форми

II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Теоретичната част на дисертационния труд, с обем от 87 страници, се състои от увод, изложение в две глави, заключение, списък с използвани източници и три приложения. Съдържанието на всяка от главите е разпределено в отделни параграфи, като в края на всеки параграф и на всяка глава са направени конкретни изводи. Списъкът с използваната литература наброява 101 източника – български, чуждестранни и интернет източници.

Структура на дисертацията:

УВОД

ГЛАВА I. ПРЕДПОСТАВКИ ЗА ВЪЗНИКВАНЕ И РАЗВИТИЕ НА СЪВРЕМЕННАТА ТАНЦОВА ИЗРАЗНОСТ

1.1 Сценичните танцови форми във фолклорното изкуство от възникването им и в периода на социокултурната промяна след 1989

1.2 Семиотичен анализ на фолклорния танц, като носител на основните изразни средства в българската народна хореография.

1.3 Специфика на изразните средства при изграждане на танцовия художествен образ.

ГЛАВА II. ТВОРЧЕСКИ ПОДХОДИ И ХОРЕОГРАФСКИ РЕШЕНИЯ В СЪВРЕМЕННИ СПЕКТАКЛИ НА ФОЛКЛОРНА ОСНОВА

2.1 Взаимовлияние на различните танцови жанрове в съвременната хореография на фолклорна основа.

2.1.1 Спектакълът „Де гиди вино червено” – хореография проф. Петър Ангелов

2.1.2 Спектакълът „Хубава Яна” – хореография проф. Даниела Дженева

2.1.3 Симбиозата спорт и танц в спектаклите на Нешка Робева „Два свята” и „Орисия”.

2.1.4 Спектакълът „Магията на танца” – хореография Асен Павлов

2.2 Празнично-обредния календар на България - източник на теми в сценичната хореография на фолклорна основа

2.2.1 Обичаят „Лазаруване”

2.2.2 „Дивядовска Голяма Лазара” – ново произведение в действена форма, част от концерт – спектакъл „Глътка от живата вода”

2.3 Историческата тема интерпретирана в произведения на фолклорна основа

2.3.1 „Дайчовото” - ново произведение в действена форма, част от концерт – спектакъл „Душата в ритъм бие”

2.3.2 „Сказание за конника” – ново произведение в действена форма, част от концерт - спектакъл „Това сме ние”

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ

ПРИЛОЖЕНИЯ

III. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

УВОД

В **увода** на дисертацията е обоснована темата, аргументирани са нейната актуалност и практическо значение, формулирани са изследователският проблем и авторовата теза, дефинирана е целта и конкретните изследователски задачи на дисертационния труд. Определени са обектът и предметът на дисертационното изследване, посочени са ограниченията по изследваната проблематика, използваният изследователски инструментариум.

ГЛАВА I. ПРЕДПОСТАВКИ ЗА ВЪЗНИКВАНЕ И РАЗВИТИЕ НА СЪВРЕМЕННАТА ТАНЦОВА ИЗРАЗНОСТ

Първа глава е посветена на възникването и развитието на сценичното танцово изкуство на фолклорна основа. Очертани са два периода в творческото претворяване на фолклорния материал - от възникването на сценичното изкуство на фолклорна основа и в периода на социокултурната промяна след 1989 г. Анализирана е семиотичната и морфологична структура на българския фолклорен танц, в контекста на неговите възможности за интерпретация със съвременните подходи. Разгледана е спецификата на изразните средства при изграждане на танцовия художествен образ.

В първи параграф „Сценичните танцови форми във фолклорното изкуство от възникването им и в периода на социокултурната промяна след 1989” е представена появата на сценичното танцово изкуство на фолклорна основа в променената културна ситуация, белязана с излизането на народните хора от тяхната естествена среда - селото и мегдана и очертаните три главни периода в развитието на българската фолклорна хореография. Всеки период се разглежда в контекста на творческо претворяване на фолклорния материал и развитие на личното творчество.

Началният етап, се характеризира с максимално подражателство на фолклорните образци и минимално участие на

личното творчество. Езиковата лексика е фолклорна. Индивидуалното творчество е ограничавано в границите на репродуцирането и популяризирането на фолклорните танци. Запазва се танцовата лексика, минималното лично творчество се изразява в композиционното приспособяване на народните танци към новите сценични условия. Главната задача е овладяването на народните танци по стил и характер. Творческият резултат зависи от умението на автора не само да развие композиционно хореографската форма, но и да обогати нейната структура с нови движения, така че те напълно да се слоят с автентичния танцов материал. В основата на системата от движения е залегнало регионалното стилово разнообразие на народния танц изразено в богатството на форми, стъпки, метроритми. Преобладаваща хореографска форма е дивертисмента и сюитата.

Вторият етап се характеризира с по-голяма самостоятелност на личното творчество, проявена в избора на по-значителна тематика и постигането на по-ярки професионални резултати. Хореографите започват по-свободно да интерпретират и обогатяват фолклорния материал при едно по-широко жанрово разнообразие. Темите все още са главно от миналото, но преосмислени съобразно съвременните изисквания. Главният обект на творчество са тематичните и сюжетни форми и камерните танци.

Социално-икономическите промени настъпили след 1989г. несъмнено оказват влияние върху развитието на танцовото изкуство на фолклорна основа. Държавата рязко оттегля подкрепата си за този вид дейност, закриват се специализираните институти и творчески организации, което след себе си води до загуба на база и финансова подкрепа на голяма част от колективите. Но постепенно в новите условия започва създаването на нови танцови колективи, появяват се частни формации със стремеж към качествено нов сценичен продукт.

Творческото претворяване на фолклорния материал навлиза в своя трети етап и се характеризира с оригиналност и зряло композиционно майсторство на личното творчество. Главното внимание на хореографите е насочено към проникване в дълбочината на художественото мислене с много по-богата

образност и философски обобщения. Разширява се и се обогатява фолклорният танцов език, който има качествата най-точно да представя чувства и преживявания. Търси се динамично и многопластово решение на танца в организирането и съчетаването на движения, пластика, настроение и изживяване.

Анализът, свързан със степента на творческо претворяване на фолклорния материал, води до обобщението, че изграждането на по-богата образност изисква танцов език, който най-изразително да представя чувства и преживявания.

Във втори параграф „Семиотичен анализ на фолклорния танц, като носител на основните изразни средства в българската народна хореография” е анализирана семиотичната и морфологична структура на българския фолклорен танц, в контекста на неговите възможности за интерпретация от съвременните автори. Направеният от автора теоретичен обзор показва спецификите и възможностите на танцовия феномен, като основен компонент в хореографското творчество. Разгледана е типологичната интерпретация на танцовото и песенното начало, аргументирана в три типа, три хипотетични модела на архаични обреди: инициации, обредно-мистериално действие и фолклорни игри. В тази логика е анализирана позицията на съвременния хореограф, автор на хореографски творби, който вдъхва нов живот на символи, знаци, в които открива богатство от емоционални естетически, културни смисли, т.е. носи ключ за разгадаването на *нагласите* и *обредното поведение*. Акцентирано е и върху морфологията и синтаксиса на българския фолклорен танц.

Прави се изводът, че българският фолклорен танц притежава специфичен начин на художествено отражение в рамките на което, посредством ритмо-пластическата организация в пространството и времето, движението на тялото създава особен тип художествен език. Танцовото действие, залегнало в основата на този език е съсредоточено в краката, а ръцете имат ограничено участие обусловено от различните видове захващания. От морфологична гледна точка в основата на хореографската лексика на българската фолклорна танцова система са главно стъпки, подскоци, прескоци, лостове, свивки, клякания.

В трети параграф „Специфика на изразните средства при изграждане на танцовия художествен образ” се представя художественият образ като най-адекватното средство за изразяване и обективизиране на образната мисъл, на художествените обобщения и идеи в изкуството, което е призвано да мисли образно и да се изразява сетивно непосредствено чрез образите, т.е. да говори с езика на образите. Фокусът е поставен в разглеждане на спецификите при изграждане на художествения образ в танцовото изкуство чрез изразните средства на танца.

Прави се изводът, че при изграждане на художествения образ в танцовото изкуство основна роля заема овладяването на достъпен, ясен и същевременно изразително-изобразителен танцувален език; на основата на богатата и развиваща се музикална партитура, елементите на този език – движения, пози, жестове и др., съчетани в танцувални комбинации, отразяват чувствата, преживяванията, емоционалното състояние на героите в различните етапи на драматургичното развитие; хореографът-творец е създател на идеята и реализацията на художествения синтез и организацията на актьорите – танцьори в спектакъла; качествата на танцьорите, техните изпълнителски и импровизационни умения, са в основата на уникалността на танцовия спектакъл.

Основни изводи от Глава първа:

1. Българската сценична хореография на фолклорна основа продължава своето развитие като хореографите разширяват творческите си задачи.

2. В действителните форми на танца художественият образ е най-адекватното средство за изразяване и обективизиране на образната мисъл, на художествени обобщения и идеи.

3. Направеният семиотичен анализ на българския фолклорен танц показва неговите дълбоки корени и духовно съдържание. От друга страна специфична черта е съсредоточеното танцово действие в краката и по-ограниченото участие на ръцете, обусловено от различните видове захващания. Това несъмнено води до нови търсения за обогатяване на сценичния хореографски език, чрез който могат да се изразяват чувства, състояния, да се разказват сюжети.

ГЛАВА II. „ТВОРЧЕСКИ ПОДХОДИ И ХОРЕОГРАФСКИ РЕШЕНИЯ В СЪВРЕМЕННИ СПЕКТАКЛИ НА ФОЛКЛОРНА ОСНОВА”

Във втора глава е разгледан съществуният въпрос за взаимовлиянието на различните танцови жанрове в съвременната хореография на фолклорна основа. Анализирани са мнения на експерти в областта на фолклорното танцово изкуство и образци на съвременни нови жанрове в музикално-танцовото изкуство. В доказване на авторската теза цялостно са анализирани спектакли – образци в съвременното танцово изкуство на фолклорна основа. Верифициран е органичният синтез между танцовия, изобразителния и музикален език, между хореограф и артист/изпълнител в процеса на търсене и създаване на качествено нов художественотворчески продукт. Представени са трите авторски /на докторанта/ произведения в доказателство за непрекъснат творчески стремеж към собствен танцов почерк с вплетени полистилистични и еkleктични линии.

В първи параграф „Взаимовлияние на различните танцови жанрове в съвременната хореография на фолклорна основа” се разглежда пътят на творческото развитие в танцовото изкуство на фолклорна основа, несъмнено тясно свързан и обусловен от тенденциите в развитието на националната култура. Очертани са три направления в авторското претворяване на традиционния фолклорен танц: сценична обработка на фолклорния танц, създаване на танцово произведение на основата на традиционната танцова култура и използване на общи стилистически особености на фолклорния първоизточник в съвременното хореографско творчество. Емпиричният анализ на мнения на респондентите аргументира новите професионални изисквания в танцовото изкуство на фолклорна основа. Обединяващото при всички интервюирани е, че към фолклора трябва да се подхожда с професионализъм и прецизност. Най-голямата отговорност в творчеството на фолклорна основа носи авторът. Необходимо е да притежава не само талант, но и изключително широки знания за българския танцов фолклор

свързани със семиотиката и дълбочината на съдържанието на фолклорните движения, външната форма на тяхната проява; да знае спецификата на българската народна песен и музика, характерното облекло, особеностите на творческия процес и изискванията на сцената. Особено когато авторовият замисъл е свързан с вплитането на елементи от други танцови жанрове е задължително да познава и стилистиката на класическия и съвременния танц. Не на последно място е ролята на технически добре подготвени изпълнители с изявени актьорски качества. Когато се търси съвременно естетическо внушение всички компоненти на танцовото произведение или спектакъл трябва да бъдат в съзвучие и да носят усещането за една хомогенна сплав.

Направеното в дълбочина изследване на спектаклите „Де гиди вино червено”, „Хубава Яна”, „Два свята”, „Орисия” и „Магията на танца” вниква в спецификата на танцовата изразност като се доказва представената от тях нов тип смислова и съдържателна близост с непреходните фолклорни ценности. Общото между тях е, че в основата на изграждането им е българският музикален и танцов фолклор. Качествено новата естетика и съдържание, в които проличават новаторските търсения на авторите и на четирите спектакъла, оформят личния им творчески почерк и присъствие не само в съвременната танцова култура, а и като съставна част на културното пространство.

Във втори параграф „Празнично-обредният календар на България – източник на теми в сценичната хореография на фолклорна основа” е представена личната творческа интерпретация на докторанта на обичай „Лазаруване” в създаденото танцово произведение „Дивдядовска Голяма Лазара” и мястото му в концерт-спектакъла „Глътка от живата вода”.

„Дивдядовска Голяма Лазара” е тематичен танц изпълняван само от девойки, като творческият замисъл съдържа типичната за моминското веселие атмосфера, която трябва да се пресъздаде в близко до народния първоизточник танцово произведение. Основната идея е да се разкрие крехката моминска чувствителност в очакване на съдбовния момент на посвещаването. Внушаването на тази идея означава умело изграждане на драматургичната линия и

дълбоко вникване в атмосферата на един реален свят. Танцовата реализация представлява интерпретация на типичния за този край автентичен танцов фолклор, който не се отличава с особени специфични стилови характеристики и богатство на движения.

Концерт-спектакълът „Глътка от живата вода” е една своеобразна асоциативна разходка в традиционния български празнично-обреден календар. Идеята е зрителят да се потопи в атмосферата на българската традиция и да съпреживее вълненията и емоциите, съпътстващи живота на българина в определени моменти от сезоните на годината, благодарение на творчески претвореното и поднесено с красота и изящество изкуство на народната песен и танц. „Дивядовска Голяма Лазара” е в началото на спектакъла като символ на пролетта и надеждата, на новото начало. Представен е авторският почерк в режисурата и общото сценично оформление с използване на съвременните технически възможности на мултимедията и художественото осветление, предимства на съвременната визуална култура, подчинени на идеята за засилване художественото въздействие на спектакъла.

В трети параграф „Историческата тема интерпретирана в произведения на фолклорна основа” са представени авторските произведения „Дайчовото”, част от концерт-спектакъла „Душата в ритъм бие” и „Сказание за конника”, част от концерт-спектакъла „Това сме ние”.

В основата на танцовото произведение „Дайчовото” стои поемата на Иван Бурин „Дайчовото хоро”. Художественото претворяване на съдържанието е изградено чрез сюжетна танцова форма, с която се желае постигането на ярност не само към литературния материал, но и изобщо към хайдушката душевност и морал. В произведението „Дайчовото” танцът е средството за разкриване на преживяванията на действащите лица, осъществено пълноценно при наличието на богата музикална основа, свързана с драматургичното действие. Независимо, че темата на произведението е заимствана от традиционния български фолклор, танцовата реализация не носи чисто фолклорна и определена регионална принадлежност. В хореографския език присъстват и елементи от други танцови жанрове и акробатични техники.

Съчетаването им с фолклорната танцова изразност е подчинено на желанието за по пълнокръвно и убедително изграждане на художествените образи и разкриване на идеята и замисъла на произведението.

„Дайчовото” е част от концерт-спектакъла „Душата в ритъм бие”, чиято идея е да се ознаменуването на универсалната същност на изкуството, благодарение на един общ език: езика на танца. Заглавието на концерта съдържа и режисьорското /на дисертанта/ послание за същността на танца – чрез него хората разкриват душата си, характера си, чувствата си.

В основата на едноактната постановка „Сказание за конника” е залегал литературният текст на Ангел Каралийчев – „Легенда за Мадарския конник”. „Сказание за конника” не е пряка илюстрация на литературния текст, което определя и сюжетно-тематичната форма на изграждане на произведението. Наличието на еднородни характери - сборен, колективен образ на народа, унисона в изпълнението и вариации на темата „любов” – синовна, любов на младостта и любов към Род и Родина свидетелстват за тематичния принцип. В същото време определящ и решаващ се оказва сюжетният принцип – наличието на конкретни персонажи и сюжетно развитие на сценичното действие. Основната идея е да се представи атмосферата на древни времена, в които величието на Хана и неговата дума – закон е безкомпромисно. Танцовата реализация е предимно на основата на движения от българския фолклор. Детайлно изчистеното и прецизирано вплитане на елементи от други танцови жанрове е продиктувано от стремежа към художественост в създаването на картини и образи, носещи духа на древността.

„Сказание за конника” е включен в концерт-спектакъла „Това сме ние” реализиран по повод годишнина от създаването на Ансамбъл за народни песни и танци „Шумен”. И до днес това произведение присъства в репертоара на Ансамбъла и има своето място в различни общественозначими концерти и прояви.

В обобщение може да се заключи, че представените три авторски произведения изразяват амбицията за убедително изграждане на художествените образи с оригинален съвременен

танцов език, постигнат върху основата на българския танцов фолклор и в съчетание с елементи от други танцови жанрове; стремеж към създаването на органичен, динамичен и силно въздействащ танц, който напълно хармонира както с музиката, така и с цялостното оформление на произведението.

Степента на практическа приложимост на авторските произведения е потвърдена с включването им в различни тематични концерти и прояви.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Настоящата художествено – творческа дисертация съдържа два компонента – теоретична и творческа част - създадени три авторски произведения в действена форма, включени в концерт – спектакли режисирани от автора.

По пътя на творческите интерпретации и теоретичното изследване е постигната основната цел в доказване на тезата, че обогатяването на танцовата изразност при изграждане на художествения образ, с вплитане на полистилистични и еkleктични линии в изразните средства на съвременната българска хореография на фолклорна основа може да изведе на по-високо ниво сугестивната сила на драматургическите образи и да повиши естетическата стойност на цялото произведение. Налице са основания да се направи заключението, че е постигната целта на изследването. В обобщение на резултатите от теоретичния и художественоестетически анализ могат да бъдат обособени следните изводи:

1. Българският фолклорен танц притежава специфичен начин на художествено отражение, в рамките на което посредством ритмо-пластическата организация в пространството и времето, движението на тялото създава особен тип художествен език. Танцовото действие, залегнало в основата на този език е съсредоточено в краката, а ръцете имат ограничено участие обусловено от различните видове захващания. От морфологична гледна точка в основата на хореографската лексика на българската фолклорна танцова система са главно стъпки, подскоци, прескоци, лостове, свивки, клякания.

2. При изграждане на художествения образ в танцовото изкуство основна роля заема овладяването на достъпен, ясен и същевременно изразително-изобразителен танцувален език. На основата на богата и развиваща се музикална партитура, елементите на този език – движения, пози, жестове и др., съчетани в танцувални комбинации, отразяват чувствата, преживяванията, емоционалното състояние на героите в различните етапи на драматургичното развитие. Хореографът-творец е създател на идеята и реализацията на художествения синтез и организацията на актьорите – танцьори в спектакъла.

3. В контекста на социокултурната промяна след 1989 г. се появяват хореографи-творци, чието творчество се характеризира с оригиналност и зряло композиционно майсторство. Разширява се и се обогатява националният танцов език, който има качествата най-точно да представя чувства и преживявания. Търси се динамично и многопластово решение на танца в организирането и съчетаването на движения, пластика, настроение и изживяване.

4. Танцовата реализация на анализиранияте спектакли е свързана с един нов, по-задълбочен поглед на възможностите на фолклорно-танцовата лексика при изграждане на драматургичните образи, както и намиране на пропорциите и мярката за обогатяване на танцово-пластичната изразност от други стилове и жанрове на танцовото изкуство, художествената гимнастика и акробатиката.

5. Макар и свързани с традицията, разгледаните произведения не могат да бъдат определени като традиционни. В тях се откриват оригинални художествени похвати и решения, които се проявяват по различен начин и в различна степен. В основата на танцовия език в спектаклите „Де гиди вино червено” и „Хубава Яна” е българският фолклорен танц. В определени моменти, изискващи максимална изразителност и вникване в сложния духовен свят на образите, са използвани движения и пластика на цялото тяло, доближаващи се до модерния и класически танц. В „Два свята”, „Орисия” и „Магията на танца” може да се каже, че е представен един универсален танцов език, в който прозира адаптивността на българския фолклорен танц.

6. Силата на художественото внушение зависи и от професионалния подход към всички отделни детайли – музика, танцова реализация, костюми, художествено осветление, аксесоари. Успешните авторски спектакли показват овладян съвременен художествен синтез, създаване на нови жанрове в танцовото изкуство на фолклорна основа.

7. Обогащането на съвременното хореографско изкуство на фолклорна основа с нови, нетрадиционни форми и решения зависи най-вече от таланта и професионализма на твореца и неговите умения художествено да претворява фолклорните мотиви, проява на съвременно естетическо съзнание, светоусещане и художествено мислене. Развитието на жанра предполага задълбочено познаване богатството на българския фолклор, бита и народопсихологията на нашите предци, стиловите характеристики на различните танцови жанрове и същевременно способност за прецизен творчески подход от позицията на съвременността.

В настоящата художествено – творческа дисертация са включени и три тематични концерта: „Глътка от живата вода”, „Душата в ритъм бие” и „Това сме ние” по идея и режисура на доц. Катя Кайрякова. В тях са представени две произведения в действена форма, новосъздадени в рамките на докторантурата и едно представено при зачисляването.

Съществен принос за постигане на основната цел е и присъствието на произведенията в репертоара на Ансамбъл за народни песни и танци „Шумен” и представянето им в различни концерти.

IV. ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Въз основа на разработената дисертация са формулирани следните приноси:

Научно-приложни приноси

1. Направен е семиотичен анализ на еволюцията на танцовия език от древността до съвременното танцово изкуство на фолклорна основа на базата на исторически, хореографски, теоретичен обзор.

2. Изведени са специфичните хореографски характеристики на танцовия художествен образ от конкретни съвременни творби в тяхната двойна функция: като носители на „рождената памет” – наследените митични теми, образи – символи и като нови хореографски решения, реконструирани инварианти от наследството на българския фолклор.

3. Направено е документирание и анализ на художествените виждания на авторите на изследваните произведения – доказани творци в съвременната хореография на фолклорна основа, след проведените срещи и беседи.

Приложни приноси

1. Обогатени са образователните и обучителни възможности в областта на теорията и методиката на танцовото изкуство на фолклорна основа с анализи в херменевтичен и семиотичен аспект чрез създаденото ново познавателно поле.

2. Създадени са три нови авторски произведения - „Дивдядовска Голяма Лазара”, „Дайчовото” и „Сказание за конника”, в които художественият образ е изграден със стилистиката на танцов език с проявен синтез на различни танцови техники.

3. Обогатен е репертоара на Ансамбъл за народни песни и танци „Шумен” с трите нови авторски произведения, които са част от различни концерти и прояви.

V. ПУБЛИКАЦИИ СВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Кайрякова, К. „Новият живот на фолклорното наследство – спектакълът „Де гиди вино червено””, Научен сборник „Известия” на Съюза на учените Варна, 2016, с. 9-13

2. Кайрякова, К. „Семиотичен анализ на фолклорния танц, като основно изразно средство в българската народна хореография”, Годишник на ВСУ „Черноризец Храбър”, 2016 /под печат/

3. Кайрякова, К. „Ансамбъл за народни песни и танци „Шумен” – 35 години израстване и развитие”, e-Journal VFU, бр.10, 2017, <https://ejournal.vfu.bg/>

4. „Дивдядовска Голяма Лазара” – хореография доц. Катя Кайрякова, танц в действена форма, част от спектакъла „Глътка от живата вода”, представен на 12.06. 2015 г. на сцената на ДКТ „Васил Друмев”, Шумен.

5. „Дайчовото” - хореография доц. Катя Кайрякова, танц в действена форма, част от спектакъла „Душата в ритъм бие”, представен на 28.04. 2017 г. на сцената на ДКТ „Васил Друмев”, Шумен.

6. „Сказание за конника”- хореография доц. Катя Кайрякова, танц в действена форма, част от спектакъла „Това сме ние”, представен на 21.11. 2011 г. на сцената на ДКТ „Васил Друмев”, Шумен.